

Cois Fharraige Le Mo Linnse

Seoladh an Athchló Tigh Chualáin, 26 Meán Fómhair 2014

Dr. Pádraig Ó Héalaí

Is minic aird dírithe ar na cosúlachtaí atá idir an teacht le chéile a tharlaíonn ag seoladh leabhair agus an fháilte a chuirtear roimh leanbh nuashaolaithe — gura slán an comórtas. Tá firinne áirithe ar ndóigh sa tsamhail sin. Tar éis an tsaoil bíonn a thréimhse luí seoil curtha de ag an údar, agus tá an toradh ar an seal a chaith sé ó sí ag saothrú go dian, curtha amach anois go feiceálach os comhair an domhain mhóir. Tá an bábán beag tagtha ar an saol, agus is rud an-nádúrtha é, go mbaileodh cairde agus comharsana isteach chun fáiltiú roimhe agus bheith páirteach i gcóisir bheag ina ómós.

I gcás an leabhair atá á sheoladh anseo tráthnóna, áfach, ní rómhaith a fheileann leanbh nuashaolaithe a thabhairt air, mar is é firinne an scéil, gur fearr a d'oirfeadh 'leanbh a bhí ann cheana' a thabhairt ar an leabhar seo mar

tháinig sé amach ar dtús i 1974. Agus go deimhin, feileann an t-ainm sin go rímhaith dó, mar is gnách gaois, eolas agus cur amach ar nithe neamhsaolta ag an síofra linbh a ndeirte faoi go raibh sé ar an saol seo cheana. Agus féach go bhfuil na comharthaí sóirt sin go léir ag roinnt freisin leis an leabhar *Cois Fharraige Le Mo Linnse* a bhfuil athchló de á sheoladh anseo tráthnóna.

Bailiúchán aistí atá ann ó Sheán Ó Conghaile, na hAille, a rugadh i 1903 agus fuair bás i 1995. Bhain go leor de na haistí seo duais amach i gcomórtais liteartha an Oireachtais agus foilsíodh ina dhiaidh sin iad san iris *Feasta*. Scríobhadh iad idir 1946 agus

1972 agus pléann siad le gnéithe éagsúla de shaol Chois Fharraige sa tréimhse sin. Tá cur síos breá sna haistí seo ar rudaí a bhí lárnach go maith i saol na ndaoine sa cheantar seo tráth.

Ceird

Tá, mar shampla, plé mion agus eolasach ann ar cheardaíocht thraidisiúnta. Tá an téarmaíocht a bhain le ceirdeanna éagsúla, na huirlisí, na modhanna oibre agus aon seantuisicintí nó piseoga a lean iad, tá siad sin go léir tuairiscithe go mionchruinn anseo. Tá píosa breá ann faoi dhéantús an phoitín a thabharfadh treoir mhaith DIY don léitheoir a smaoineodh ar thabhairt faoi. Tá a leithéid céanna de chuntas ann faoi chaoladóireacht agus an chaoi le cineálacha éagsúla cléibhe a fhíochan le chéile. Tá cur síos ann ar ghaibhneacht agus ar fhíodóireacht agus tá píosa maith ann ar shnáth leonta an fhíodóra agus an leigheas a bhain leis. Áiríonn Seán go cruinn an trealamh go léir a bhain leis an gceárta agus tráchtann sé ar stádas an ghabha sa phobal. Is léiriú maith ar chomh cuimsitheach is atá an tuairisciú ar an tseancheardaíocht, go dtosaíonn a chuntas ar an bhfíodóireacht le cur síos ar chaoirigh agus olann: 'Bhí pisreoga go leor ag baint le bearradh na gcaorach. Ní thosódh siad á mbearradh sa gCincís mar ní bheadh sé ádhúil, cheap siad, obair nua ar bith a thosú sa gCincís.'

Tá plé ann ar thuodóireacht agus arís ar ailtireacht agus tógáil na seantithe: 'Rud a níodh na seandaoine nuair a bhíodh siad ag toghadh áite le teach a thógáil ná ceithre phosta a chur ina seasamh san áit a mbeadh ceithre choirnéal an tí le bheith. Is de shiúl oíche a chuirfí na postaí seo ina seasamh agus gan duine ná beithíoch a bheith timpeall ar an áit. Má bhí na postaí seo ina

Le caoinhead ó na foilsitheoirí, Coiscéim

seasamh ar maidin go díreach mar cuireadh ann iad san oíche, bheadh an áit sin ceart le teach a thógáil ann.’ Seans gurbh éasca go mór cead pleanála a fháil ó na daoine maithe an uair úd ná ón oifig phleanála sa lá atá inniu ann!

Tá cur síos aige ar shaoirseacht báid mhóir agus ar an bhfeisteas a bhíodh á chaitheamh ag pobal na háite seo tráth. Rith sé liom ag léamh an leabhair seo arís gurbh iontach an acmhainn teagaisc a dhéanfaidh sé d’aon dream a bheadh ag tabhairt faoi chúrsa sa cheardaíocht thraidisiúnta agus go gcuirfeadh sé go mór lena n-oiliúint.

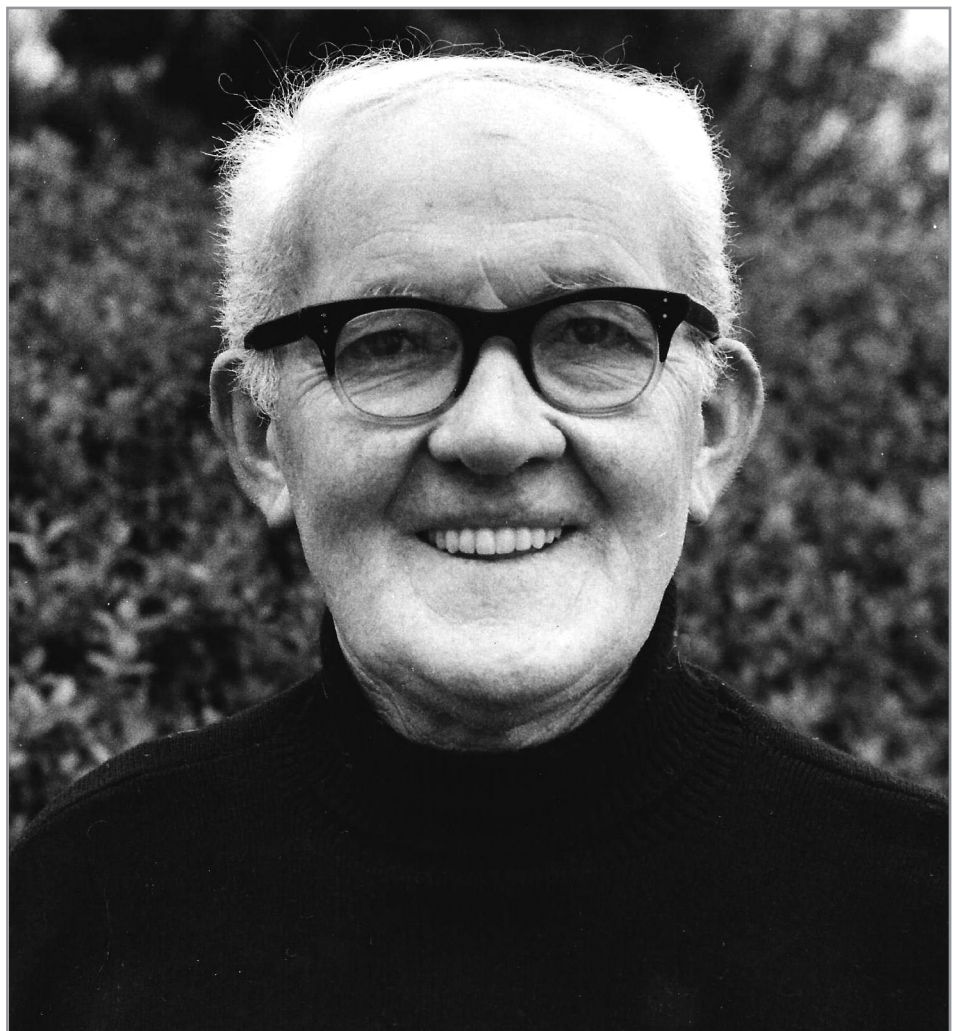
Nithe eile

Tá ábhair eile freisin a bhí tábhachtach do shaol Chois Fharraige pléite ag Seán sa leabhar seo. Scríobhann sé, mar shampla, faoin dul chun cinn sa saol eacnamúil a bhí i gceist le scéim na dtrátaí agus na dtithe gloine nuair a cuireadh tús leis. Tá cur síos an-mhaith aige ar an bhfeamainn, na cineálacha éagsúla di atá sa bhfarraige agus an tábhacht a bhí léi tráth i saothrú na talún agus mar chothú d’ainmhithe: ‘Chaithfí í [an chaisíneach barr cladaigh] a bhruith i bpota mór agus tar éis lán pota di a bheith ag fiuchadh ar thine ghreadánta ar feadh cúpla uair an chloig, thógtáí aníos den tine an pota agus d’fhaigheadh sí cead fuarú. Nuair a d’fhuaródh sé bheadh sé téachtaithe ina leircín agus é ar nós *jelly*. Ní raibh a shárú le fáil mar bheatha do mhuca agus beithigh óga. Bhí sé an-fholláin.’

Is nithe buana i saol an duine riamh iad galair agus breoiteacht agus tá léargas maith le fáil ón leabhar seo ar an gcaoi inar dhéileáil pobal na háite seo leo sin sa seansaol.

‘Roimhe seo,’ a deir sé, ‘nuair a buailtí duine tinn ní hé an dochtúir a bhíodh i gceist ar chor ar bith ach an luibh a fháil nó an ara a chur. Ní raibh galar ar bith nach raibh a luibh féin lena aghaidh.’

Tá a lán eolais sa leabhar faoin leigheas traidisiúnta, idir leigheasanna nádúrtha agus leigheasanna draíochtúla, agus ina measc siúd tá cuntas ar cheirt na n-easpaí: ‘Píosa de chineál taiséadach í an cheirt,’ a deir sé, ‘a bhfuil fuil trí

Seán Ó Conghaile

dhreoilín déag smeartha isteach inti. Fuil trí dhreoilín déag as aon chonlán amháin. Bíonn an fhuil suite isteach sa gceirt ach ní thabharfá faoi deara í.’ (48)

De bhreis ar an méid sin tá bailiúchán fairsing ann de logainmneacha dhúiche Shailearna. Tá cur síos maith aige ar an sceoin a chothaigh pléascadh an mhianaigh ar an Lochán Beag 15 Meitheamh 1917 agus tá dhá phíosa aige in ómós do chomharsana leis a bhí imithe ar shlí na fírinne — Mícheál Breathnach agus Máirtín Ó Cadhain. Tá píosa álainn ann chomh maith a léiríonn samhlaíocht agus cruthaitheacht an údair — a scéal féin á insint ag seanjug a raibh áit onórach aige tráth i lár an dreisiúir ach anois é mantach caite agus gan ann ach bréagán ag gasúir.

An fear féin

Fear tréitheach ab ea Seán Ó Conghaile a raibh tuairimí láidre aige faoi chúrsaí polaitíochta agus é sásta seasamh leo. Bhí dúil sa léamh agus i léann aige agus

spéis leanúnach aige i gcur chun cinn na teanga agus i mbailiú eolais faon seansaol. Ba shásamh mór dó saíocht na Gaeltachta a roinnt ar dhaoine eile agus faisnéis fúithi a scaipeadh go forleathan. Sin é a spreag chun pinn é, agus chomh maith leis an leabhar atá á sheoladh tráthnóna, chuir sé dhá leabhar eile amach, *Stiléirí agus Scéalta Eile* i 1983, agus cuntas beathaisnéiseach, *Saol Scolóige* i 1993.

Is leabhar dea-scríofa é *Cois Fharraige Le Mo Linnse* agus é taitneamhach le léamh. Tá sé lán d’eolas faoi shaol an cheantair seo in óige an údair, leabhar a d’fheilfeadh go binn ar sheilp leabhar i ngach teach i ndúiche Shailearna, agus leabhar a bhfuil oscailt súl ann d’aon duine ar spéis leis nó léi saol agus meon na nglúnta atá imithe romhainn.

Ag deireadh ba mhaith liom comhghairdeas a dhéanamh le clann Sheáin as athchló a bheith curtha arís ar leabhar seo a n-athar agus leis na foilsitheoirí, Coiscéim, as an leabhar a chur amach go slachtmhar.